

Anica Vlašić-Anić (Zagreb, Hrvatska)

**Izložba *Varaždinske glagoljske pergamene*
i «*Knjige glagoljaške – kapucinske, karlobaške*»
(Gradski muzej Varaždin, Palača Herzer, 24. siječnja – 11. ožujka 2018. godine)**

Аница Влашич-Анич (Загреб, Хорватия)

**Выставка *Вараждинские глаголические пергаменты*
и «*Книги – капуцинские, карлобагские*»
(Градский музей Вараждина, Герцерский дворец,
24 января – 11 марта 2018 года)**

Anica Vlašić-Anić (Zagreb, Croatia)

**An Exhibition of
Varazdin Glagolitic Parchments
and “*Glagolitic Books – Capuchin, Karlobag*”
(City Varaždin Museum, Herzer’s Palace, January 24 – March 11, 2018)**

Na početku *Europske godine kulturne baštine*, u sklopu programa *Srijeda u muzeju*, 24. siječnja 2018. g. u varaždinskoj Palači Herzer otvorena je izložba znanstvenice Staroslavenskoga instituta u Zagrebu Anice VLAŠIĆ-ANIĆ i kustosice Gradskog muzeja Varaždin Spomenke TEŽAK: *Varaždinske glagoljske pergamene i «Knjige glagoljaške – kapucinske, karlobaške»*. Na početku svečanosti otvorenja, brojnim uglednim uzvanicima i posjetiteljima pozdravnim su se govorima srdaćne dobrodošlice obratili predstavnici obaju organizatorâ izložbe: Miran BOJANIĆ MORANDINI, ravnatelj Gradskog muzeja Varaždin i Milan MIHALJEVIĆ u ime ravnateljice Staroslavenskoga instituta Vide VUKOJA. Izložbeni postav ukratko su potom predstavile njegova autorica Anica VLAŠIĆ-ANIĆ i kustosica Spomenka TEŽAK. Na kraju svoga pozdravno-prigodna obraćanja izložbu je otvorio fra Mirko KEMIVEŠ, predstavnik triju posuditelja izložbenih eksponata – Kapucinskih samostana Presvetoga Trojstva u Varaždinu, Svetoga Josipa u Karlobagu i Provincijalata Hrvatske kapucinske provincije sv. Leopolda Bogdana Mandića sa sjedištem u Zagrebu – u ime njezina provincijala fra Jure ŠARČEVIĆA.

Nazivom izložbe *Varaždinske glagoljske pergamene i «Knjige glagoljaške – kapucinske, karlobaške»* autorica je obuhvatila dvije kompleksne tematsko-izložbene cjeline, kao temeljne sastavnice i bitne strukturne poveznice u oblikovanju njezine idejne konцепције.

Izložbenim postavom predstavila ih je kao dio, znatno opsežnijega, niza vlastitih znanstveno-istraživačkih otkrića: neposrednih rezultata višegodišnjih traganja za glagoljicom u knjižnicama kapucinskih samostana, započetih otkrićem dviju *Varaždinskih glagoljskih pergameni* – *FgVar₁* i *FgVar₂*. Zahvaljujući izvrsnoj suradnji s fra M. KEMIVESOM i kustosicom S. TEŽAK, posjetiteljima je pružena mogućnost osebujna estetskog užitka u ljepoti više od 30 originala novootkrivenih pergamentnih i knjižnih rijetkosti – iznimno vrijednih kulturnih dobara ne samo hrvatske nacionalne, već i europske i svjetske kulturne baštine. To su: 6 glagoljskih, latinskih i hebrejskih pergameni iz razdoblja od 12./13. do 15. st., zajedno sa 6 tiskanih knjiga iz 16. i 17. st. na čijim su koricama i listovima otkrivene; 12 rimskih Propagandinih (Sacrae Congregatio de Propaganda Fide, Rim 1622.–1909. g.) izdanja glagoljskih liturgijskih knjiga iz 17.–20. st.; 2 kanonske tablice na crkvenoslavenskom jeziku hrvatske redakcije, od kojih je jedna tiskana glagoljicom, a druga latinicom; te dvotomna, raskošno uvezana *Biblija* (Beč, 1894. g.), ilustrirana litografijama u boji – njemačkih, talijanskih, španjolskih i francuskih klasičnih slikarstva i dizajna Wandsbecker Kunstanstalt. Neke od najmarkantnijih osebujnosti višestruka značaja izloženih spomenika, kao i umjetničke estetike u njima prezentirana pisarskoga i tiskarskoga umijeća, autorica je istaknula i na izlošcima 84 uokvirene plakatne kompozicije njihovih digitalnih fotografija u boji. Napose – vizualiziranim povećanjima rukopisnih fragmenata, stranica tiskanih knjiga, umjetničkih gravura i litografija (na vel. 50 cm x 70 cm); kao i – opisnim legendama otišnutima dvobojno (crvenom i crnom bojom), paralelno latinicom i raznorodnim tipovima glagoljice te starom cirilicom u opisima triju cirilskih izdanja.

Slika 1. Pergamentni dvolist hrvatskoglagoljskoga misala
FgVar₁ iz 1. pol. 15. st. (vel. 37,5 cm x 28 cm)

Pozornost posjetitelja napose su privukle *Varaždinske glagoljske pergamene* – dragocjeni pergamentni fragmenti dvaju hrvatskoglagoljskih rukopisnih misala, kaligrafski oblikovanih hrvatskom uglatom glagoljicom na crkvenoslavenskome jeziku hrvatske redakcije: dvolist *FgVar₁* iz 1. pol. 15. st. (vel. 37,5 cm x 28 cm; slika 1) i list *FgVar₂* iz 14./15. st. (vel. 35 cm x 25 cm). Otkriveni su istodobno, u varaždinskoj kapucinskoj knjižnici 1986. g. – kao najrječitiji odgovor patera Bone Zvonimira Šagića na autoričino izravno pitanje: «Pater Bono, ima li ovdje i glagoljice?» Stoljećima su služili kao zaštitni ovitci na koricama dviju izloženih tiskanih knjiga: *FgVar₁* na *Prediche qvaresimali del.*

P.F. Alessandro Tomaso Arcvdi (Lecce 1712.), a *FgVar*, na *Dominicale concionum pastoralium* (Salzburg 1705.) P.F. Heriberta od Salurna.

Otkrićem Varaždinskih glagoljskih pergameni započela su i do danas nastavljeni, sva autoričina ‘pionirska’ traganja za glagoljicom u kapucinskim samostanima za koje se dotada smatralo da u njima – glagoljice nema. Svako od njih, u Hrvatskoj i u inozemstvu – u Karlobagu, Škofjoj Loki (Slovenija), Varaždinu, Rijeci, Rimu (Italija) i Dubrovniku – rezultiralo je brojnim novim, nerijetko senzacionalnim otkrićima: ne samo glagoljskih, već i latinskih, hebrejskih (u Rijeci i hebrejsko-aramejskih!) pergamentnih fragmenata, kao i rijetkih knjiga. Odmah potom i – autoričinim kontinuiranim angažmanom u pokretanju procesâ njihove trajne restauratorsko-konzervatorske zaštite: u suradnji s gvardijanima svih kapucinskih samostana i provincijalima Hrvatske kapucinske provincije, arhivisticom Hrvatskoga državnoga arhiva u Zagrebu Tatjanom MUŠNJAK, Konzervatorskim odjelima u Varaždinu, Gospiću i Rijeci – uz financijsku podršku Odjela gradskih uprava za kulturu Grada Varaždina i Grada Rijeke te napose Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Izložba je stoga obogaćena originalima još četiriju restauriranih pergamentnih rijetkosti, kao i tiskanih knjiga na kojima su otkrivene – od kojih su prve tri široj kulturnoj javnosti pokazane prvi put nakon restauracije. Bili su to: 1. varaždinski hebrejski fragmenti *FgCap VlaPlin* i knjiga *Plinii, Secundi. Naturalis Historiae* (Frankfurt, 1582.); 2. varaždinski latinski dvolist *FgCap VlaBeb* (slika 2) i primjerak knjige *Bebelii, H. Facetiae* (1504.); 3. *Karlobaški hebrejski fragment »Knjige proroka Jeremije« FgCap VlaALL* iz 12./13. stoljeća (slika 3) i knjiga *All'illusterrissimo da Lisbona, Marcos. (1617.) Chroniche Degli Ordini Instituiti Dal P.S. Francesco, Prima parte*; te 4. pergamentni *Karlobaški fragment hrvatskoglagoljskoga misala iz 15. st.* i dvotomno izdanje *Psalterium Romanum* (Coloniae Agrippinae, 1686.).

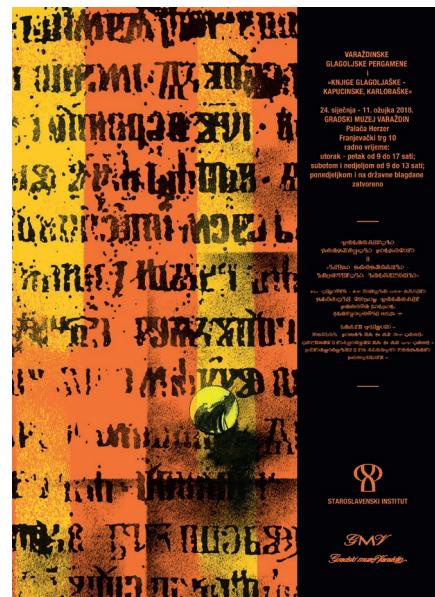
Slika 2. Varaždinski latinski dvolist pergamene *FgCap VlaBeb*

Tematsko-izložbeni kompleks *Varaždinske glagolske pergamene* prezentiran je i na 20 novooblikovanih plakatnih kompozicija digitalnih fotografija (vel. 50 cm x 70 cm). Uz estetiku kaligrafskog oblikovanja *recto* i *verso* strana svih izloženih varaždinskih pergameni, na njima je istaknuto i umijeće grafičkog oblikovanja naslovnog lista knjige *Dominicale concionum pastoralium* s koje je skinut *FgVar*. Ljepota glagoljskih *FgVar*, i *FgVar*, vizualizirana je i kao likovna estetska senzacija, inspirativna za Jakova ŽAPERA (APU Rijeka), dizajnera reklamne zastave (banera), izložbenih postera, pozivnice i de-

plijanta izložbe A. VLAŠIĆ-ANIĆ & D. SABALIĆA *Od bitija kapucinskoga fragmenti: Povodom 400. obljetnice Kapucina u Rijeci i Hrvatskoj* (Pomorski i povjesni muzej Hrvatskoga primorja u Rijeci 2010. g.).

Slika 3. Hebrejski fragment Knjige proroka Jeremije FgCap VlaALL iz 12./13. st., te latinski i glagoljski ostrišci pergamente

Slika 4. Izložbeni plakat.
Dizajn prema motivu
hrvatskoglagoljskoga *FgVar₂*,
iz 14.15. st.: Danijel Zeželj, 2018

predložila 2007. g.: izdana i puštena u optjecaj 15. travnja 2010. g. (<http://filatelija.net>), svečano je predstavljena u Rijeci 14. listopada 2010. g. na Međunarodnom znanstvenom skupu *400 godina oo. Kapucina u Rijeci i Hrvatskoj*. U središtu tematskog kruga iznimno uspješne suradnje s varaždinskim kapucinima – izložen je i zajednički ‘portret’ B.Z. Šagija i M. Kemiveša u varaždinskom Kapucinskom samostanu (foto: Damir SABALIĆ).

I izložene «*Knjige glagoljaške – kapucinske, karlobaške*» otkrivenе su zahvaljuјуći otkriću *Varaždinskih glagoljskih pergameni* nakon kojega je fra M. Kemiveš informirao autoricu da je «za vrijeme novicijata u Karlobagu listao nekakve glagoljske knjige». U suradnji s tadašnjim provincijalom pater Bonom Z. Šagijem i karlobaškim gvardijanom fra Krstom Hrženjakom, ljeti 1994. godine omogućio joj je prvo znanstveno istraživanje u samoj karlobaškoj biblioteci. Tijekom listanja oko 2000 naslova u improviziranu podrumskome skloništu, jer je u Hrvatskoj još uvijek trajao Domovinski rat, otkrivala je – pravu minijaturnu biblioteku rimske Propagandineh izdanja glagoljskih liturgijskih knjiga od 17. do 20. stoljeća. Dio ovih otkrića na izložbi je predstavljen tematskom cjelinom «*Knjige glagoljaške – kapucinske, karlobaške*», kao pokretnom varijantom istoimena, stalnoga autoričina izložbenog postava 64 plakatna izloška, svečano otvorenoga 26. srpnja 2013. g. u Kapucinskome samostanu u Karlobagu¹. Stalni postav oblikovan je povodom obilježavanja 300. obljetnice ulaska kapucinâ – na blagdan sv. Ane 26. srpnja 1713. g. – u novoizgrađeni karlobaški samostan, a njegova identična varijanta od 2014. g. postavljena je i u Provincijalu Hrvatske kapucinske provincije sv. Leopolda Bogdana Mandića u Zagrebu. Kao pokretna izložba u nešto je manjem izbornom sastavu 19. veljače 2014. g. predstavljena i u Ruskom centru znanosti i kulture u Rimu – u programu Međunarodne znanstvene konferencije «Четвертыe Римские Кирилло-Мефодиевские чтения (Рим-Бари, 17–22 февраля 2014 г.)»².

Po prvi put u Varaždinu pokretna varijanta ovog postava obogaćena je samim originalima – blistavim tragovima povijesne misijske djelatnosti kapucina u Lici i Krbavi, kao područjima pod izravnom jurisdikcijom Propagande nakon njihova oslobođenja od Turaka 1689. g. Bili su to: *Levakovićev misal* izdan 1631. g.; *2 Paštrićeva misala* (1706.): primjerak s rukopisnim zapisom *Patrum Capucinorum Carlobagi* i primjerak s tropismenim rukopisnim zapisom – uglatom i okruglom glagoljicom te hrvatskom čirilicom – novomisnika glagoljaša Matije Grünhuta, župnika Župe sv. Karla Boromejskoga u Karlobagu; *Karamanov misal* (1741.); *Karlobaški sveštić Karaman-Gocinićeva brevijara: ČASOSLOV RIMSKI SLAVENSKIM EZBIKOM POVELENIEM P.G.N. PAPBI PIA ŠESTAGO IZDANB* (1791.); *Parčićev misal* (1893.); *Parčićeva misa za pokojne* (1893.); Drugo izdanje Parčićeve *Mise za mrtve* (1894.); *Vajsov misal* (1905.), posljednje izdanje staroslavenskoga misala na glagoljici; *Vajsov misal* (1927.), izdanje staroslavenskoga misala u latiničkoj transkripciji; Dodatak Karamanovu misalu *Missy svetyhъ podъ zapovediu služimye izvoleniemъ Ap(osto)lskimъ eko dolu, novo dopučenie* (1789.); Parčićeva prva verzija obnovljenoga Kanona mise (1881.) *Ordo et canon missae cum orationibus ante et post missam iuxta Missale Romanum; Glagoljske kanonske tablice* s legendom: «Concordat. – Segnia 20. Apr 1894. Georg. Posilović Ep. / Typis S. Congr. De Propaganda Fide / Imprimatur. – Fr. Raphael Pierotti O.P.S.P.A. Mag.»; *Kanonske tablice* tiskane latinicom na crkvenoslavenskom jeziku hrvatske redakcije s legendom «Dozvolom crkvene vlasti», bez podataka o izdavaču te mjestu i vremenu izdavanja».

¹ Usp. VLAŠIĆ-ANIĆ, A. 2015. Knjige glagoljaške – kapucinske, karlobaške. *Bašćina* 26, 86–89.

² Organizatori: Institut za slavistiku Ruske akademije znanosti, Moskovski državni institut M.V. Lomonosova i Sveučilište u Bariju.

Izloženi su bili i originalni primjerici triju čirilskih izdanja: *Kratka azbukvica, i kratak kerstjanski katoličanski nauk*. P. ot Petra Kanizia. U Ternavi Tip. Akadem. Lito Gosp. 1696. otisnuta «ustavnom bosaničnom grafijom koja je svoj legitimitet dobila u XVI. stoljeću»¹; *Psaltirъ, въ nejže soderžatsę Kadismy obyčnyę, pesni, i psalmy izbrannыę vъkupe so ustavomъ ihъ*, tiskan «bl(a)gosloveniemъ Arhiepiskopa i Mitropolita Karlovačkago Vъ slavenno-Serbskoj, Valahijskoj i vostočnyhъ jazykovъ Tipografij. Vъ Vienne Austrijskoj vъ leto ot sotvorenię mira 1713 ot roždestva že»; i *Sudija istiny na dve časti raspoloženyi*, djelo «Sobrano i sočineno Vasiliemъ Protič. Greko-Katholičeskago zakona Presviteromъ i Proto Notarijemъ Apostoličeskimъ. Vъ Budime, Pismenj Kralevskago Universiteta. 1803».

Zapaženu pozornost posjetitelja plijenilo je i raskošno uvezano dvotomno izdanje *Biblje: Die Heilige Schrift von Alten und Neuen Testaments. Aus der Vulgata übersetzt Dr. Josef Franz von Allioli*. (Wien und Leipzig: Verlag der Goldenen Klassiker-Bibel Max Herzig, 1894). Predstavljeno je i na plakatnim izlošcima sedam ilustrativnih umjetničkih litografija u boji: KUNSTANSTALT: *Adam i Eva u raju i Izgon iz raja*; P. VERONESE (1528–1588): *Pronalaženje Mojsija*; J.F. DE TROY (1679–1752): *Ester se uljepšava za kralja*; C. DOLCI (1616–1686): *Herodijada s Ivanovom glavom*; LEONARDO DA VINCI (1452–1519): *Posljednja večera*; E. MURILLO (1618–1682): *Madona s djetetom*.

Uvrštena u program nacionalne manifestacije Hrvatskog muzejskog društva *Noć muzeja 2018*. koja je pod naslovom i olimpijskim geslom *Muzeji i sport* održana 26. siječnja,² izložba je, samo dva dana nakon svečana otvorenja, izazvala dojmljivu pozornost šire kulturne javnosti: 2.700 otisnutih *Deplijanata* pokazalo se nedostatnima za sve posjetitelje koji su je od 18:00 do 01:00 satiza ponoći uspjeli razgledati. U znaku jednog od istaknutih ciljeva *Noći muzeja 2018* – snaženja senzibilnosti za sport kao kulturološku vrijednost – na plakatnom izlošku posvećenu aktualizaciji multipismenosti hrvatskoga srednjovjekovlja aktualizirana je i ne/slučajna povezanost *glagolice i hrvatskog nogometu u svjetskom kulturološkom kontekstu*: predstavljanju izdanja «hrvatske lijepo knjige»³ *Daniil Harms: Pucanj ispred* (Vlašić-Anić i Žeželj, Zagreb: Petikat, 2014) na ICCEES-u IX 2015. g. u Japanu, japanski profesor Motoki NOMACHI nazočio je odjeven u navijačku majicu s imenom nogometnog kluba *Hajduk* ispisanim *glagoljicom* (slika 5). Kulturno-sportska ‘veza’ hrvatskog nogometna i glagoljice, ovim je izloškom, u znaku avangardnog klasika ruske poetike apsurda D. Harmsa, ‘obznanjena’ na samom početku 2018. g. – *Europske godine kulturne baštine* i godine povijesnoga uspjeha Hrvatske nogometne reprezentacije kao viceprvaka Svjetskog nogometnog prvenstva u Rusiji – i to upravo u Varaždinu, gradu njezina legendarnoga trenera svjetskoga ugleda Zlatka DALIĆA i rodnom gradu svjetski uglednoga slavista i znalca glagoljice Vatroslava JAGIĆA.

Živo zanimanje brojni su posjetitelji iskazali i za dva tematska predavanja iz ciklusa *Srijeda u muzeju: O varaždinskim kapucinima fra Mirka KEMIVEŠA* (31. siječnja) te *O glagoljici – u rukopisima i tiskanim knjigama* akademkinje Anice NAZOR (28. veljače). Potonje je održano uz projekciju dokumentarnog filma *Hrvatska glagolica* – o svim klesanim, rukom pisanim i tiskanim glagoljskim spomenicima koji se čuvaju na hrvatskom tlu (scenario: Susanna ČAIĆ, Anica NAZOR; režija: Susanna ČAIĆ; produžvodnja: HTV 2011.; dostupno na: <https://hrti.hrt.hr/video/show/2024299/>).

¹ LUKIĆ, Milica; Vera BLAŽEVIĆ KREZIĆ, 2014. *Tragom hrvatske čirilične baštine u Slavoniji*. Filologija 63, 151–171.

² Usp. <http://nocmuzeja.hr/popis-muzeja/gradski-muzeji-varazdin/>; <http://www.varazdin-info.com/noc-muzeja-18/>

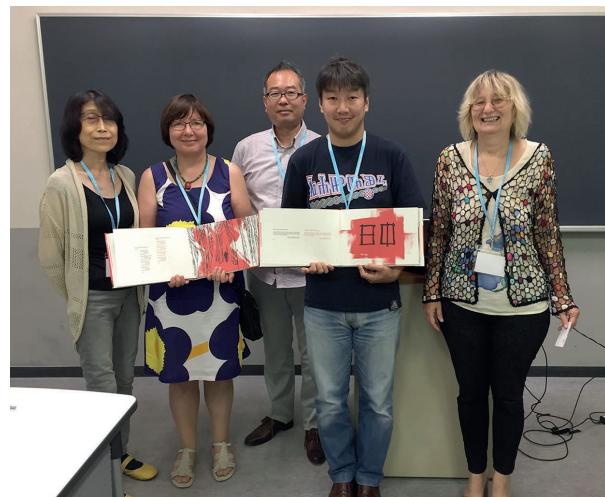
³ Na Javnom natječaju NSK u Zagrebu *Hrvatska lijepa knjiga* 2014. g. izdanje je, zajedno s 18 najljepših izdanih 2014. g. u Hrvatskoj, odabранo za sudjelovanje na međunarodnom natječaju ‘*Best Book Design from all over the World*’ (Leipzig 2015.), kao i na izložbi *Book Art International* (Međunarodni sajam knjiga u Frankfurtu 2015.), nakon čega je postalo dio fonda *German Museum of Books and Writing* Njemačke nacionalne knjižnice (*Die Deutsche Nationalbibliothek*).

U sklopu višegodišnjeg edukativnog projekta Gradskog muzeja Varaždin *Muzej i škola* (kratica: MIŠ), kustosica izložbe Spomenka TEŽAK organizirala je i niz popratnih, interaktivno-obrazovnih radionica za učenike osnovnih i srednjih škola grada Varaždina i Varaždinske županije. Stručne voditeljice prvih triju u nizu bile su kustosica i autorica¹, a potom djelatnici Gradskog muzeja Varaždin. Nakon kratkog razgledavanja izložbe, u obliku izvanučioničke nastave hrvatskoga jezika, obrazovno-poučni sadržaji o glagoljskoj pismenosti i glagoljaštvu usvajani su metodama grupnog rada pomoću radnih listića (sastavila: S. TEŽAK) i web-aplikacije *Naučimo glagoljicu* Staroslavenskoga instituta u Zagrebu. S neskrivenim zadovoljstvom učenici su zaigrali i popularne kompjutorske zabavno-obrazovne igre za učenje glagoljice koje je oblikovao i osmislio student informatike i arhivistike Josip MIHALJEVIĆ: *Glagoljatrix*, *Glagoljajed*, *Latinica / glagoljica*, *Leteća glagoljica*, *Memori s glagoljicom*, *Osmosmjerka s glagoljicom*, *Pogodi glagoljično slovo*, *Svemirska glagoljica* i *Tetris s glagoljicom* (dostupne na: https://www.stin.hr/hr/category/obrazovne_igre/29).

Redoviti grupni posjeti stotinjak učenika dnevno markirali su Gradski muzej Varaždin kao kulturnu ustanovu koja promiče trendove svjetske muzeologije: aktivno sudjelovanje u obrazovanju i odgajanju mlade generacije ponuđenim kulturnim sadržajima.

Primjerenu medijsku pozornost ova je izložba izazvala već nakon prvih informativnih nava u mjesечnom Glasilu «Muzealac» Gradskog muzeja Varaždin te na web portalima obaju organizatora, kao i tjednika *Varaždinske vijesti* (BUSINESSIN.hr 19.01.; kultura-i-scena 22.01.). Iz niza medijskih odjeka nakon njezina otvorenja izdvajamo npr. kvalitetne dokumentarne TV-priloge emitirane u više navrata na prvom i drugom programu HRT-a², kao i – reakcije učenika na školskim portalima, primjerice: srednje Medicinske škole Varaždin (<https://www.skolskiportal.hr/kljucne-rijeci/Medicinska-skola-Varazdin>).

Otvorena na samom početku *Europske godine kulturne baštine* 2018., izložba *Varaždinske glagoljske pergamente i »Knjige glagoljaške – kapucinske, karlobaške«* aktualizirala je raznorodne aspekte neprocjenjive vrijednosti hrvatskoglagogolske baštine ne samo na nacionalnoj, već i na europskoj i svjetskoj znanstveno-istraživačkoj, kulturno-povjesnoj, umjetničkoj te – nogometnoj sceni.

Slika 5. Na predstavljanju knjige: Daniil Harms: *Pucanj* ispred na ICCEES-u IX 2015. u Japanu, profesor Motoki Nomachi u navijačkoj majici s natpisom *Hajduk* na glagoljici

Сведение об авторе:

Anica Vlašić-Anić,
PhD
Dr. sc
Staroslavenski institut, Zagreb

Anica Vlašić-Anić,
PhD
Dr. sc
Old Church Slavonic Institute, Zagreb
vlasican@stin.hr

¹ <http://www.varazdinske-vijesti.hr/kultura-i-scena/uz-glagoljasku-izlozbu-u-muzeju-tri-radionice-za-ucenike-22282/>

² Usp. <https://magazin.hrt.hr/428939/varazdinske-glagoljaske-pergamene>